

забезпечення прав і свобод людини в кримінальному провадженні уявляється підпорядкуванням стороні обвинувачення спеціалістів, тобто осіб, які не мають бути зацікавленими в результаті справи.

Підсумовуючи викладене відзначимо, що на сьогодні актуальними напрямками наукового дослідження та практичного вирішення уявляються питання щодо подальшого вивчення генезису поняття «криміналістична техніка»; удосконалення правових та організаційних основ техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування; розгляд основних етапів розвитку криміналістичної техніки в експертних установах системи МВС України; визначення сучасного стану та перспектив удосконалення засобів криміналістичної техніки в підрозділах Експертної служби МВС України; визначення світових тенденцій розвитку криміналістичної техніки та перспектив їх застосування в Україні; дослідження особливостей використання техніко-криміналістичних засобів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, в ході експертних досліджень і в профілактичних цілях.

З урахуванням цього стане можливим формулювання пропозицій щодо удосконалення законодавства та відомчих нормативних актів, що регулюють застосування криміналістичної техніки на етапі досудового розслідування, а також впровадження в практику рекомендацій щодо належного техніко-криміналістичного забезпечення експертними підрозділами діяльності органів досудового розслідування.

Пиріг Ігор Володимирович
доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Важливою з теоретичної та практичної точок зору є класифікація судових експертиз за характером вирішуваних завдань, щодо якої і досі виникає багато дискусій серед вчених-криміналістів. Класифікація експертиз за зазначеним критерієм базується на двох фундаментальних теоріях криміналістики: ідентифікації та діагностики. На нашу думку, наявні погляди можливо поділити на три групи. Перша група науковців поділяють експертизи на ідентифікаційні та діагностичні (Т.В. Аверьянова, О.Р. Росинська, Р.С. Белкін, М.Г. Щербаковський). Друга група виділяють поряд з ідентифікаційними та діагностичними окрему групу класифікаційних експертиз (Ю.Г. Корухов, О.Р. Шляхов, Н.П. Майліс). Третя група вчених поряд з означеними називають групу сутуалогічних

або ситуаційних експертиз (А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, Г.Л. Грановський, Н.І. Клименко, Г.В. Прохоров-Лукін, М.Я. Сегай).

Під класифікаційними завданнями розуміються такі, що вирішують приналежність об'єктів до певного класу. В науковій літературі крім терміна «класифікація» зустрічаються також поняття «встановлення групової належності» (А.І. Вінберг, О.О. Ейсман), «групової ідентифікація» (М.О. Селіванов), «групофікація» (М.В. Салтевський), «встановлення єдиного джерела походження» (В.С. Мітричев). Дискусія виникає з приводу відношенню цих понять до ідентифікації чи діагностики або виділення їх у самостійну групу завдань. Так М.О. Селіванов вважав, що «за природою встановлюваної тотожності ідентифікація поділяється на індивідуальну та групову» [1, с. 144]. Визначаючи різницю між класифікаційними та ідентифікаційними завданнями, Ю.Г. Корухов відносив до останніх і встановлення групової належності [2, с. 68]. На основі аналізу думок науковців, Р.С. Белкін вважає термін «групової ідентифікація» некоректним для криміналістики, тому що під криміналістичною ідентифікацією розуміється «тотожність як рівняння самому собі одиничного індивідуально-визначеного об'єкта» [3, с. 432]. Ми погоджуємося з думкою Р.С. Белкіна та інших вчених, які категорично розмежовують класифікаційні та ідентифікаційні дослідження.

Також, на нашу думку, немає принципової різниці між поняттями «класифікація», «встановлення групової належності» «групофікація», «встановлення єдиного джерела походження». Ю.Г. Корухов розділяє поняття «класифікація» та «встановлення групової належності» за двома ознаками: 1) при встановленні групової належності може досліджуватися як сам об'єкт, так і його відбиток, а при класифікації – тільки сам об'єкт; 2) при класифікації об'єкт відносять до відомому раніше, загальноприйнятому класу, а під час встановлення групової належності група визначається вільно дослідником за будь-яким критерієм [2, с. 69]. На нашу думку, у розмежуванні зазначених понять за наведеними критеріями немає необхідності. Сліди від об'єктів, які залишаються після вчинення злочину, майже завжди вилучаються та виступають як речові доказ і слугують об'єктами проведення експертизи. Тому немає різниці, що підлягає класифікації – самі об'єкти, чи залишені ними сліди. Питання, що вирішується експертизою, в даному випадку буде однотипним: «До якої групи належить наданий на експертизу об'єкт (предмет чи слід)?».

Встановлення єдиного джерела походження, як окреме дослідження вперше було виділено В.С. Мітричевим. У зв'язку широким трактуванням поняття єдиного джерела походження він вважав джерело походження як об'єктом ідентифікації, так і об'єктом встановлення групової належності. Такої ж думки дотримувався М.В. Салтевський, зазначаючи, що «встановлення спільного джерела походження предметів зі стійкою зовнішньою формою – це ідентифікація, а сипучих, рідких і газоподібних

речовин – групофікація» [4, с. 37]. Тобто встановлення цілого за частками, або двох об'єктів, виготовлених на одному й тому ж обладнанні, – це дослідження ідентифікаційні, а встановлення підприємства-виробника певної продукції, місця вирощування, переробки чи природного знаходження для рідких або сипучих тіл – це групофікація. Загалом ствердження цілком логічно та обґрунтовано. Але виникає питання щодо доцільності використання самого поняття «єдиного джерела походження», якщо у першому випадку дослідження можна назвати ідентифікаційними, а у другому – встановленням групової належності, або класифікаційними. З означеного можна дійти висновку щодо відсутності принципової різниці між поняттями «класифікація», «встановлення групової належності» «групофікація», «встановлення єдиного джерела походження».

Також, на нашу думку, не потрібно в окремий вид ідентифікації виділяти встановлення тотожності за описом ознак. В даному випадку описуються ознаки особи або предметів зі слів тих людей, які їх бачили. Тобто фактично матеріалізується уявний образ відображених у пам'яті людини об'єктів. Відповідно вид ідентифікації – за слідами пам'яті. Цілком згодні з М.В. Салтевським, який виділяє два види ідентифікації: за слідами пам'яті і за матеріальними слідами-відображеннями [4, с. 37]. Джерелами доказів у кримінальному провадженні виступають: протокол пред'явлення для впізнання як слідчої (розшукової) дії при ідентифікації за слідами пам'яті та висновок експерта при дослідженні слідів-відображень під час проведення ідентифікаційної експертизи.

Розглянемо співвідношення класифікаційних та діагностичних завдань. Базуючись на визначення криміналістичної діагностики Ю.Г. Корухов виділяє типові групи експертних діагностичних завдань за характером властивостей та умов, що вивчаються: а) внутрішні: властивості та стан об'єкта; б) зовнішні, обстановочні: час, місце, функціонування об'єктів; в) ті, що досліджують механізм виникнення та протікання процесів, взаємодію об'єктів між собою; г) ті, що досліджують співвідношення об'єктів» [2, с. 74-75]. Класифікаційні завдання, як зазначалось раніше, вирішують питання віднесення об'єкта до певного класу, після детального вивчення властивостей об'єкта з наступним їх порівнянням (співвідношенням) з властивостями об'єктів у групі, до якої його віднесуть за результатами дослідження. Тобто фактично вирішуються діагностичні завдання. Але не зрозуміло, чому сам автор виділяє класифікаційні завдання в окремий вид, що є «проміжним ланцюгом між ідентифікаційними та діагностичними» [2, с. 72]. Як приклад діагностичних завдань з встановлення властивостей та стану об'єкта Ю.Г. Корухов наводить типове класифікаційне завдання – віднесення об'єкта до вогнепальної зброї [2, с. 75]. Спрямованість класифікаційних завдань на «встановлення відповідності об'єкта визначеним характеристикам і віднесення його на цій підставі до певного класу, роду, виду» визначає О.Р. Росинська та відносить такі завдання за своєю

гносеологічною сутністю до діагностичних [5, с. 32]. Такої ж думки дотримується Т.В. Аверьянова і зазначає, що «перш ніж віднести той чи інший об'єкт до певного класу, необхідно визначити природу цього об'єкта. А визначення природи – це вже завдання діагностики» [6, с. 172]. Ми також підтримуємо наведені думки і вважаємо, що класифікаційні експертизи не можна виділяти в самостійний вид, бо вони є окремим випадком діагностичних досліджень.

Аналізуючи існуючі в літературі завдання так званої «ситуаційної» експертизи, можна зазначити, що вона «встановлює механізм події або її елементів шляхом вивчення характеру слідів та інших об'єктів матеріального середовища» [7, с. 63]. Приєднуємося до думки науковців, які не виділяють окремо даний вид експертиз. Ю.Г. Корухов зазначає, що «будь-яка криміналістична діагностика фрагментів або злочинної події в цілому – це аналіз кримінальної ситуації. Однак йменувати на цій підставі вирішуване завдання ситуаційним було б у корені невірно» [2, с. 78]. Зіставляючи зміст понять «діагностика» та «ситуалогія», Т.В. Аверьянова вважає, що вирішувані ними завдання переслідують однакові цілі [6, с. 173]. Не виділяє в окремий вид ситуаційні експертизи О.Р. Росинська. Наводячи власну класифікацію діагностичних завдань та поділяючи їх на прості та складні (прямі та зворотні), вона відносить ситуаційні до складних зворотних діагностичних завдань [5, с. 34].

Підсумовуючи, можемо дійти висновків, що розглянуто нами питання класифікації експертиз за характером вирішуваних завдань, незважаючи на зовнішню простоту вирішення, викликає багато дискусій серед науковців. На основі аналізу наукових поглядів, ми дійшли висновку щодо двохелементної класифікації завдань, вирішуваних при проведенні експертиз. Всі експертизи за характером завдань, що вирішуються слід поділяти на ідентифікаційні та діагностичні. Ця класифікація відповідає фундаментальним поняттям теорії криміналістики та судової експертології. Вона може бути продовжена більш детальною розробкою різновидів експертиз в межах кожного з видів.

Список використаних джерел

1. Селиванов Н.А. Актуальные теоретические вопросы криминалистической идентификации / Н.А. Селиванов // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1971. – Вып. 14. – С. 143-146.
2. Корухов Ю.Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений. Научно-практическое пособие / Ю.Г. Корухов. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1998. – 288 с.
3. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов / Р.С. Белкин. – 3-е изд., дополненное. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 837 с.
4. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник / М.В. Салтевський. – К: Кондор, 2005. – 588 с.
5. Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е.Р. Россинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2009. – 688 с.
6. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза. Курс общей теории / Т.В. Аверьянова. – М.: Норма, 2008. – 480 с.
7. Гончаренко В.Г. Экспертизы в судебной практике / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.